

12. ג'אע'ט ל

ויהי רעב בארץ מלכד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה: וירא אליו יהוה ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: גור בארץ האת ואתה עמך ואברכך כילך ולדעך אתן את כל הארצת האל והקמת את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך: והרפית את ידעך ככוכבי השמים ונתת לי לזרעך את כל הארצת האל והתברכו בזרעך כל גווי הארץ:

13. (37) כ' ג' (טו)

גם שם (כ"ז) גבי אברהם אבינו ביארנו³⁸ שאינה הבטחה לריבוי, שהרי על זה כבר הובטח שיהיה זרעו כעפר הארץ, אלא שיהיו גדולי המעלה ככוכבי השמים המאירים לרבים, ושם היתה הכוונה³⁹ לענין חכמה כמבואר בענין, והוסיף כאן להבטיח ליצחק אשר בניו יאירו בשפע ברכה ועושר ככוכבי השמים, והיינו מה שסיים "ונתתי לזרעך את כל הארצות האל" היינו

14. ג'אע'ט נ

והנה יהוה נעב עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכן עליה לך אתגנה ולזרעך: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת יבנה וקדמה ועפנה ונגפה ונברכו בך כל משפחת האדמה וזרעך:

15. (37) פ' טו

והיה זרעך כעפר הארץ: לא לענין ריבוי המשיל כאן כעפר הארץ, שבזה כבר נתברך אברהם לעיל⁴⁸, והוא השיג ברכת אברהם אחרי שהארץ שלו היא⁴⁹. אלא המשל כאן לענין שפלות כמו שכתב הספורנו⁵⁰, וכן הוא בכ"ר (סט"ה)⁵¹. ומכל מקום "ופרצת יבנה וגו'" — שגם בגלות ובשפלות יהיו נפרצים בכל פנות הארץ⁵². כח ושפע של כל הארצות⁴⁰ במה שתהיה ברכה מיוחדת בתבואת ישראל⁴¹. והתברכו בזרעך כל גווי הארץ: כל הגויים שבארץ יתברכו⁴² שיצליחו בתבואה כמו ישראל. וכל זה הוא טעם על מה שבידך גם כן את יצחק בשפע ברכה⁴³, כדי להיות סימן לבניו.

והרבה ארבה: אין הכוונה ריבוי בכמות, שהרי כבר נתברך כעפר בארץ¹²⁶. אלא ריבוי זה הוא גדלות הנפש, כמו לעיל (י"ב)¹²⁷, וכאן נתברך זרע אברהם במצות קידוש השם, וכדאיאת בסנהדרין פרק בן סורר ומורה (עד"ב) דישאל נצטוו על קדוש השם ולא אומות העולם¹²⁸ ומובן שאין זה אלא כבודן של ישראל. שהרי לא יבקש אדם שהוא בעל דרך ארץ מחבירו שיקטע את ידו בשביל להציל את חייו, משא"כ מבנו שהוא אוהבו כנפשו ויודע בעצמו שהוא היה עושה כן בשביל חיי בנו, אין פלא שכמו כן ראוי שהבן יעשה כן בשביל אביו. נמצא זה הרצון מורה על אהבת נפש שהמה שניהם כגוף אחד, וכל אשר לו יתן בעד נפשו. כך הקב"ה מצוה את בניו שהמה חלקו יתברך ונושאי מלכותו, למסור נפשם בעד שמו וכבודו, שהוא¹²⁹ חייו כביכול, כדכתיב "ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ" (במדבר י"ד, כ"א). וכמו שכתבתי בביאור מקרא זה שם¹³⁰ וככמה מקומות¹³¹, משא"כ לאומות העולם שהם נפרדים ממנו יתברך {ואין מצווים על מסירת נפש שלא לעבוד ע"ז}. וזכה אברהם במעשה זה

הדעת שהמה מזהירים בדורם ככוכבי שמים, וגם מזכים את הרבים במה שהם נמסרים ונהרגים על קדוש השם. והבי, "וכחול אשר על שפת הים", הן המה המון העם, כשמגיעים לקדוש השם מוסרים עצמם בטוב לב. ובאשר¹³³ עובדי אלילים נמשלו לימים, כדכתיב בספר ישעיה (י"ז, י"ב) "הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון", ובשיר השירים (ח, ז) כתיב "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה" וקאי על עובדי אלילים¹³⁴, והים בשוא גליו נראה כשוטף את החול שסביביו, וכאמת כמה פעמים שוטפים הרבה גרגרי חול לאין תכלית, אבל מ"מ המה משתברים מפני החול, כך לא יוכלו אומות העולם לשטוף את גדולת נפשם וכוחם הפנימי¹³⁵. ועיין ב"ב (ז, ב) שפירשו הכי מאמר דוד "אספרם מחול ירכון" (תהילים קל"ט, יח) — מה חול מגין על הים¹³⁶.

3. ג'אע'ט כ' ג' (טו)

וזהו מעלת הנפש שאין גבוהה ממנה. וכמאמר הכתוב בתהלים (מד, כ"ג) "כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות, אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר, הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב, כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה". ואם נפרש "כי עליך" — בשביל כבודך ועבודתך, מה צריך לזה חקירה ותעלומות לב, הלא הכל רואים ויודעים. אלא משמעות "עליך" דבקים באהבתך בלי תרעומת ומשא, אלא ברצון פשוט. ופירוש "נחשבנו כצאן טבחה", היינו, נחשבנו בעיניו ובלבנו כאילו אנו צאן טבחה.

וליתר ביאור, דישאל נמשלו ל"צאן" קדשי ה', כמאמר יחזקאל הנביא (לד, לא) "ואתן צאני צאן מרעיתי", כפל לשון, "צאן" הוא דהאדם מגדל צאן בטורה רב בשביל חלב וגיזה, אכן כשמזקינים ואין לקוות מהם זה השכר מגדלם לפטום ולשחיטה, ואם יבא האדון לשחוט טלה חלב יכולה להתרעם עליו שהרי היא משלמת שכר הטורה, אבל טלה זקנה מוכנת לכך. כך ישראל נבראו לכבודו יתברך, וכשהן זכאין ונותנים כבוד בתורה ועבודה נקראו "צאן מרעיתי" שעומדים למרעה ולא לשחיטה, אבל כשאין אנו זכאין לפניו הרי אנחנו מבגנים אשר צדיק הוא ה' ומבקש כבודו במוותנו עליו. והיינו "נחשבנו" בעיניו "כצאן טבחה". ועיין ספר דברים (כ"ט, א). וכל זה הרעיון שבא מגדולת הנפש נתברך אברהם אבינו במעשה זה.

כי ירא אלהים אתה: זה המאמר נפלא⁹⁷, והלא כבר נודע אפילו לכל אדם אשר אברהם ירא ואוהב את ה' על הצד היותר אפשר, ואורכה מזה המעשה לבד לא תהיה ההוכחה חזקה על שהוא ירא תמיד את אלהים, אחר שבידו⁹⁸ להמית⁹⁹ גם בלי חקירת אברהם. והרי מלך בשר ודם אם יגזור על אדם לשחוט את בנו אי אפשר להתעקש בוה, אחרי שיודע שביד

המלך להמית את שניהם האב והבן. אלא ענין הנסיון היה בשני דברים, חדא, שאם מלך צוה על אדם הדיוט שאין לו הכרה ודברים עם המלך לשחוט את בנו, פשיטא שאין לו מה לעשות כי אם לילך ולעשות כדבר המלך, אבל אם יאמר לאוהבו אשר רגיל עמו הרבה לעשות דבר נפלא כזה, פשיטא שלא יתאפק מלשאול את המלך מדוע ואיך, ואולי ישנה הרצון. כך היה אפשר באברהם שהיה אוהבו של הקב"ה ומצא לבו לבקש על סדום הרבה, והנה כבוא לפניו גזירה כזו על בנו שהוא כנפשו לא דיבר מאומה, והלך ועשה בלי שום שאלה והתחממהות, ואין זה כמו שהיה אוהב נפלא¹⁰⁰, רק היה עליו פחד ה' כמו אחד האדם¹⁰¹, וכדבר שנוגע לנפשו לא דיבר מאומה, והוא רבואת נפלאה.